

## МУНДАРИЖА:

<b>Маматов М.</b>	<i>Тараққиёт стратегиясида ижтимоий ва маънавий соҳа ислоҳотлари диалектикаси</i>	3
<b>Назаров Қ.,</b> <b>Узоқов Б.</b>	<i>Иккинчи ренессанс қадриятлари ва миллий тафаккур ривожини</i>	6
<b>Усманов М.Ш.</b>	<i>Конституционные реформы и формирование справедливого гражданского общества в стране</i>	11
<b>Нишонбоева Г.</b>	<i>Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида маънавий тарбия тамойиллари</i>	18
<b>Рузиева Р.Х.</b>	<i>Маънавий янгиланишда миллий ва умуминсоний қадриятларнинг ўрни</i>	21
<b>Ҳакимов А.</b>	<i>Фуқаролик масъулияти ва унинг ижтимоий-фалсафий мазмуни</i>	24
<b>Исақова З.Р.</b>	<i>Қуръони Каримда ақл мавзуси</i>	28
<b>Наврўзова Г.Н.</b>	<i>Баҳоуддин Нақибанднинг “Вуқуфи замоний” тамойили</i>	32
<b>То‘хтаева М.Х.</b>	<i>Imot Buxoriy merosining yoshlar tarbiyasida ma'naviy qadriyatlar va umuminsoniy fazilatlarini qaror toptirishdagi o'рни</i>	35
<b>Yakubova M.,</b> <b>Sattorova Sh.</b>	<i>Mirzo Abdulqodir Bedil falsafasining o'ziga xosligi</i>	38
<b>Сантмуродов Ж.Б.</b>	<i>Гегелнинг жамият, давлат ва ҳуқуқ тўғрисидаги таълимоти</i>	41
<b>Джураева Н.А.</b>	<i>Онтологико-гносеологические закономерности в формировании и развитии парадигмы цивилизации</i>	46
<b>Хужаев М.И.</b>	<i>Туркий уруғлар тарихига доир баъзи мулоҳазалар</i>	50
<b>Азимов Ҳ.И.</b>	<i>Ўзбекистон халқининг иккинчи жаҳон уруши йилларидаги инсонпарварлик фазилятлари</i>	53
<b>Сапарова Г.А.</b>	<i>Қорақалпоқ халқи маънавий ҳаёти ва миллий ўзликни англаш</i>	57
<b>Исламходжаев Х.С.</b>	<i>Государственное управление и административное право</i>	60
<b>Файзиходжаева Д.И.</b>	<i>Логические аспекты межличностных конфликтов</i>	64
<b>Кадирова Д.С.</b>	<i>Бадий услубларнинг эстетик мезонлари</i>	68
<b>Нишонов Н.Р.</b>	<i>Хотин-қизлар сиёсий фаоллигини оширишда қонунларнинг ўрни</i>	72
<b>Барноева Г.</b>	<i>Хотин-қизлар ҳуқуқларининг хорижий мамлакатлар конституцияларида акс этиши</i>	75
<b>Хусанова Х.Т.</b>	<i>Аҳолини ижтимоий ҳимоялаш – давлат сиёсатининг самарали механизми</i>	80
<b>Хожиев З.Ф.</b>	<i>Давлат фуқаролик хизматчилари фаолиятини баҳолашнинг методологик жиҳатлари</i>	83
<b>Komilov R.R.</b>	<i>Voyaga yetmaganlar nikohini keltirib chiqaruvchi sabablar va zararli oqibatlarining falsafiy-axloqiy tahlili</i>	87
<b>Xatamjonova G.Y.</b>	<i>Xalqaro tijorat arbitrajida arbitraj Kelishuvlarining nizoli holatlari tahlili</i>	92
<b>Ли Е.В.</b>	<i>Дистанционное обучение в высшей школе: проблемы и перспективы</i>	96
<b>Хамидхонов Б.</b>	<i>Интеллектуал капитал ва салоҳиятни ривожлантириш омиллари</i>	99
<b>Кучкаров Х.З.</b>	<i>Социально-правовая природа института пересмотра уголовных дел в высших судебных инстанциях</i>	102

## БАҲОУДДИН НАҚШБАНДНИНГ “ВУҚУФИ ЗАМОНИЙ” ТАМОЙИЛИ

Наврӯзова Г.Н. -

*БухМТИ профессори,  
фалсафа фанлари доктори*

Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегиясининг бешинчи йўналиши маънавий тараққиётни таъминлаш ва соҳани янги босқичга олиб чиқишдир. Буни таъминлаш учун маънавият дарғалари меросини ҳар томонлама ўрганиш ва улардан Учинчи Ренессанс пойдеворини яратишда фойдаланиш мақсадга мувофиқ.

Маънавиятимизнинг гултожи бўлган инсонлардан бири Баҳоуддин Нақшбанд номи билан машҳур, Нақшбандия таълимотини асослаган Муҳаммад ибн Муҳаммад ал-Бухорий (1318-1389) ҳисобланадилар. Мустақиллик йилларида Баҳоуддин Нақшбанд ҳаётини ўрганишга алоҳида эътибор берилмоқда. Бу улуғ инсоннинг “Аврод” рисоласи борлиги аниқланди [3] ва кўпгина манбалар таржима этилди [1;2;5;16;19].

Бу табарруқ инсон Нақшбандия таълимотининг тамойили сифатида “Вуқуфи замоний” – вақтдан огоҳ бўлиш тамойилини муомалага киритганлар. Бу тамойил моҳиятини англаш ҳозирги кунда ҳам долзарб масала бўлиб ҳисобланади.

Вақт фалсафий тушунчаси оламни атрибути бўлиб, барча объектлар мавжудлигининг давомийлигини ва ҳолатлар алмашувининг изчиллигини характерлайди. Муҳим фалсафий категориялардан бири сифатида у классик фанда ўзига хос ва ноклассик фанда ўзгача талқин этилган ҳамда тасаввуфий таълимотда ҳам муҳим саналган.

Баҳоуддин Нақшбанднинг тасаввуф таълимотидаги энг асосий тарихий хизматларидан бири вақт ҳақидаги илми инсон камолотининг асосида кўйди ва “Вуқуфи замоний” - “Замон, вақтдан огоҳлик” рашҳа - ҳаётбахш ўғитларини Нақшбандия таълимотининг асосий тамойили сифатида киритди. Вуқуфи замони – инсон ўзи яшаётган давр, замон қандай кечаётганлигидан огоҳ бўлиши, умр бир бор берилиши ва инсон уни хайрли, эзгу ишларга сарф этиши лозим, ғафлатда қолмаслиги, лоқайд бўлмаслиги, огоҳ, ҳушёр, дахлдор бўлиши керак деган мазмун – моҳиятни англатади.

Баҳоуддин Нақшбанднинг “вуқуфи замони” тамойили нафси жиловлаш учун жуда катта аҳамиятга эга. “Бу қоидага асосан, банда ҳамиша ўз аҳволдан воқиф бўлмоғи лозим, токи ҳар бир сифат ўзгаришда (замонида) банданинг ҳоли қандай кечади, мавжиби шукр бўладими ёки мавжиби узрми. Бу деган гап, солиқ (Ҳақ йўлидан бораётган киши) ўз умридаги ҳар бир дақиқани, яхшилиқ (хайр) билан ўтдими ёки ёмонлик (шарр) билан ўтдими, буни доимо ҳисоб-китоб қилиб яшамоғи даркор”. Демак, “Вуқуфи замони”га асосан Ҳақ йўлидан бораётган шахс ўз аҳволини назорат қилиши, тўғри иш қилган бўлса, шукр қилиши, гуноҳ қилган бўлса истиғфор айтиб, Оллоҳдан мағфират сўраши лозим. Мавлоно Яъқуби Чархий маълумот берадими, ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд менга, оғир ҳолатимга истиғфор этишга, тавба қилишга ва яхши, ҳуш аҳволимда шукр этишга амр этардилар ва шу икки ҳолатга риоя этиш вуқуфи замони эканлигини айтар эдилар .

Баҳоуддин Нақшбанд муҳосаба билан вуқуфи замони тушунчасини бир маънода ишлатади. Муҳосаба даражасига етиш учун ориф вақтнинг қадрини биладиган бўлиши керак. Нақшбандия тариқати аҳли орасида бутун тасаввуф аҳлига хос бўлганидек, вақт жуда қадрланган. Вақтнинг нақадар қимматли ва азиз эканлигини билиш лозимлигини солиқларга уқтирганлар. Уни бекорга зое этиб сарфлашдан уларни сақлаганлар. Зеро, вақт-нақддир. Уни бошқа қайтариб бўлмайди. Шунинг учун солиқлар йўлининг қайси мартабасида бўлсалар ҳам вақтни муҳофаза ва муҳосаба этиб, уни зое этмасликка ҳаракат қилганлар [1,134-135].

Вақтни сақлаш, асраш учун бу таълимот кундузлари - рўздор, кечалари бедор бўлишни талаб этади. Яъни вақтни ейиш ва ухлашга сарфламасдан, меърида ейиш ва ухлаш керак, дейди. Қалбни бекарорликдан, Оллоҳдан ўзгага боғланишлардан ҳимоя этиш, тилини қуруқ сўздан, кўзини фойдасиз нарсага боқмоқдан, қулоқларни кераксиз ва гуноҳкор овозлардан, оёқларини беҳуда ерга, гуноҳга ботган жойларга боришдан муҳофаза эта олиши керак. Ҳаром ва шубҳали нарсаларни ейишдан жуда ҳам сақланиши керак. Ахлоқи замимани тўлалигича тарқ этиши, бу моддий дунёдаги тааллуқотларини узиши лозим. Дангасалиқдан жуда сақланиш керак.

Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд асослаган бу тариқат аҳли ўртасида унинг шундай фикри машҳур бўлган: “Мусибатлар жуда кўпдир. Фақат энг буюк мусибат эса вақтнинг фойдасиз, бекорга кетишидир”.

Мухосаба вақтида ориф ҳар бир нафасини назорат қилиши ва агар ғафлат билан ўтган бўлса бозгашт қилиш керак, яъни ишни қайтадан бошлаши лозим дейди.

Баҳоуддин Нақшбанд “Вуқуфи замоний” рашҳасининг асосида “Ҳуш дар дам” талаби туради. Баҳоуддин “Ҳуш дар дам”ни Нақшбандия таълимотига асос сифатида қабул қилган. У асослаган Нақшбандия тариқатига “Ҳуш дар дам” рашҳа сифатида кирган. Баҳоуддин Нақшбанд “Ҳуш дар дам”ни изоҳлаш учун айтган қуйидаги рубойи си манбаларда сақланган:

Эй, монда зи баҳри илм дар соҳил айн,

Дар баҳр фароғат асту дар соҳил шайн.

Бардор сафи назар зи мавжи кавнайн,

Огоҳ зи баҳр бош байнул нафасайн.

Мазмуни:

Эй илм эгаллаш учун денгиз соҳилида очиқ кўз билан турган киши,

Денгизда фароғат бору, соҳилида ёмонлик.

Тўлқинларнинг талотупидан қарашларингни кўтаргин,

Нафасларинг орасида ҳам денгиздан огоҳ бўлгин.

Баҳоуддин Нақшбанд бу мисралар орқали ҳар бир дам у ёқда турсин, ҳатто нафасларинг орасини ҳам ғафлат билан ўтказмагин, мудом оламнинг моҳиятидан огоҳ бўлгин деб ҳақиқат талабида бўлганларга мурожаат қилмоқда. Бу шеърда “айн” кўз, дида назар маъносида келиб, “шайн” ёмонлик, айб маъносини англатади. Бу рубойидан шундай натижа чиқадики, сен соҳилда очиқ кўз билан туриб билишинг лозимки, олам моҳияти - денгизни англашда фароғатдир. Соҳилда эса мавжлар сени мафтун этади, аммо ёмонлик яшириндир. Шунинг учун инсон ҳар нафасда олам моҳиятидан огоҳ, ҳушёр бўлиши, вақтини зарурий нарсага сарфлаши ва шаклан чиройли, лекин ўткинчи нарсалар уни мафтун этмаслиги лозим.

Баҳоуддин Нақшбанд вақт моҳиятини очиб айтадики, “Ҳар ким ўз вақтида вазифасини адо этиш билан машғул бўлса, уни “соҳибул вақт” (вақт эгаси) дейдилар. Бу даражада етишганлар бу вақтни абадиятга боғлайдилар. Бундай вақт соҳиби вақтнинг тасарруфидан халос бўлган, балки вақт ва нафасларни ўз тасарруфига олган бўлади. Уни “абул вақт” – “вақт отаси” дейдилар. Шунингдек Баҳоуддин Нақшбанд “ибн-ул-вақт”- вақт ўғли тушунчасини ҳам киритганлар. У кишининг фикрича, вақт ўғли шундай солиқки, ҳол унга ҳужум ва ғорат қилувчи тарзида рўй беради ва тасарруфи билан солиқни ҳолатдан узоқлаштиради, ўз ҳукми остида бўйсундиради.

Баҳоуддин Нақшбанднинг вақтга доир бўлган ғояларини қуйидагича ифодалаш мумкин:

Вақт бор бўлган, мавжудлик, реалликдир.

Вақт бу ҳозирги замон. Ўтган ўтди, келадиган вақт номаълум. Шунинг учун вақт инсон учун берилган яшаш ва ижод қилиш учун имконият. Вақт умр сармоясидир.

Вақт илмдир ва уни ўрганиш, билиш лозим. Вақт илмига амал камолот мезонидир.

Вақтни билиш, ундан самарали фойдаланиш инсон ҳолатига таъсир этувчи асосий мезондир.

Вақт макон билан узвий боғлиқдир.

Вақт ҳаракат билан ўзаро боғлиқдир. Инсон қанча мукаммал ҳаракат қилса вақтни сақлаши, чўзиши, унинг устидан ҳукмрон бўлиши мумкин. “Абул вақт” – вақт отаси тушунчаси шунга ишоратдир. Бунинг учун вақтни сарҳисоб қилиб туриш муҳосаба мақомида бўлиш лозим.

Вақтдан унумли фойдаланиш унинг самарадорлигини минглар даражада оширади. Ҳаракат тезлиги вақтни секинлаштиради.

Вақт нақддир. У қадрият бўлиб, аксиологик аҳамиятга эга. Шунинг учун “Ҳуш дар дам” бўлиб уни асраш, “Вуқуфи замоний” – замон, вақтдан огоҳ бўлиб уни қадрлаш лозим.

Инсон руҳий камолоти вақтни тўғри тасарруф этиш билан уйғун ўсади.

Вақт шафқатсиз ва қилич каби кескирдир. У инсон ихтиёридан ташқаридадир.

Вақт инсон ҳолати билан уйғун тушунчадир.

Хуллас, ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд наздида вақт бебаҳо бойлик, Яратганнинг инояти ва мўжизасидир. Ҳеч қачон ортга қайтмайдиган ва қайтариб бўлмайдиган бу бебаҳо маъвонинг қадрини англаш, уни қадрлашни ўрганиш инсон камолотининг асосий воситаларидан биридир.

Шундай экан, ҳозирги глобаллашув даврида ҳар бир замондошимиз, айниқса, ёшларимиз маънавиятини юксалтириш борасидаги фаолиятда вақтни қадрлаш масаласига эътибор бериш лозим.

Бу муаммони ечишда номлари машҳур Хожани Бузург, жаҳоншумул Нақшбандия таълимотининг асосчиси Муҳаммад ибн Муҳаммад ал-Бухорий Баҳоуддин Нақшбанд, тамойил сифатида киритган “Вукуфи замоний” – “Вақтдан огоҳ бўлиш” ғояларини таълим тарбия жараёнига киритишнинг аҳамияти каттадир.

#### АДАБИЁТЛАР:

1. Абул Муҳсин Муҳаммад Абул Муҳсин Муҳаммад Боқир ибн Муҳаммад Али. Мақомоти Хожа Баҳоуддин Нақшбанд. / Форсийдан таржимон, сўз боши, изоҳ ва луғат муаллифи Маҳмуд Ҳасаний. Тошкент: “O’zbekiston” НМИУ, 2019. 335 б.
2. Алишер Навоий. Ҳайрат ул-аброҳ/ Ҳамса. Ҷўла Асарлар Ҷўплами. Ўн жилдлик. Олтинчи жилд. Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт – матбаа ижодий уйи, 2011. 805 б.
3. Баҳоуддин Нақшбанд. Аврод (тўлдирилган қайта нашр). Мақола, изоҳ ва шарҳлар муаллифи ва таржимон Г. Н. Наврўзова. Тошкент. “Sano-standart” нашриёти, 2019. 112 б.
4. Баҳоуддин Нақшбанд (Манбалар таҳлили). Ҷўлаб нашрга тайёрловчи мақола изоҳ ва шарҳлар муаллифи. Г. Н. Наврўзова. Тошкент: “Sano-standart” нашриёти, 2019. 256 б.
5. Бухорий С.С. Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд (Дилда ёр)Т.: “Бухоро”, “O’qtuvchi” нашриёт мабаа ижодий уйи, 2007. 120 б.

#### РЕЗЮМЕ:

Мақолада машҳур аллома Баҳоуддин Нақшбанд (1318-1389) асослаган “Вукуфи замоний” – вақтдан огоҳлик тамойили ва унинг аҳамияти таҳлил этилган.

**Калит сўзлар:** Баҳоуддин Нақшбанд, тариқат, тасаввуф, “Вукуфи замоний”, вақт

#### РЕЗЮМЕ:

В статье раскрывается значение философских взглядов Бахауддина Накшбанди (1318-1389) о понятии «Вукуфизамони» - о сознании времени и его значение.

**Ключевые слова:** Бахауддин Накшбанд, тариқат (путь духовного совершенствования), суфизм, «Вукуфизамони», время

#### RESUME:

In the article the personality of the founder of a way of perfection Nakshbandiya Bakhaudhin Nakshband (1318-1389) and his views on time “Vuqufizamoniy” and importance.

**Keywords:** Bahouddin Nakshband, tariqat (spiritual path development), Sufism, “Vuqufi zamoniyy”, time, sonof time, father of time.